

prof. dr hab. n. med. Mikołaj Majkowiec
Akademia Pomorska w Słupsku
Wydział Nauk o Zdrowiu

Gdańsk, 25.11.2018 r

**Ocena pracy doktorskiej
mgr Piotra Jarzynkowskiego**

Zgodnie z uchwałą Rady Wydziału Nauk o Zdrowiu z dnia 20.09.2018 r. podjąłem się oceny pracy doktorskiej na stopień doktora nauk o zdrowiu p. mgr Piotra Jarzynkowskiego. Tytuł pracy „Wypalenie zawodowe wśród pracowników szpitalnych bloków operacyjnych”. Praca została napisana pod kierunkiem prof. dr hab. n. med. Marka Dobosza oraz promotora pomocniczego dr n. med. Janiny Książek.

Praca podejmuje wciąż aktualny i ważny problem wypalenia zawodowego wśród pracowników medycznych, koncentrując się na pracownikach bloków operacyjnych. Problem wypalenia zawodowego pracowników medycznych jest wciąż aktualny.

Sygnalem o dużym znaczeniu tego zagadnienia była "Deklaracja w sprawie zespołu wypalenia zawodowego wśród lekarzy", ogłoszona w 2003 r. w Berlinie, na posiedzeniu Europejskiego Forum Stowarzyszeń Medycznych. Uczestnicy konferencji wyrazili zaniepokojenie faktem wzrostu liczby przypadków wypalenia zawodowego wśród lekarzy, zwrócono wówczas uwagę na zagrożenie dla jakości świadczonych usług lekarskich oraz wskazali na potrzebę podjęcia badań nad tym problemem.

Wypalenie zawodowe obejmuje swym zasięgiem pracowników, którzy zwykle, zanim dosięgnie ich ten syndrom, są b. dobrymi pracownikami, zaangażowanymi w pracy i szkoda, że na skutek wypalenia ich zaangażowanie i wydajność pracy radykalnie spada. Prace podejmujące ten problem wskazują na obszary, które wpływają na wypalenie. Tak jest też z recenzowaną pracą.

Przedstawiona do recenzji praca składa się z pięciu rozdziałów o klasycznej dla tego typu prac układzie. Ponadto obejmuje ona streszczenie w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo zawierające 150 pozycji w przewadze angielskojęzyczne. W aneksie Doktorant umieścił kopię decyzji Niezależnej Komisji Bioetycznej do Spraw Badań Naukowych przy Gdańskim Uniwersytecie Medycznym o zgodzie na przeprowadzenie badań oraz metody badawcze stosowane w pracy.

W pierwszym rozdziale Doktorant na dziewiętnastu stronach wprowadza Czytelnika w problematykę zespołu wypalenia zawodowego. W pięciu podrozdziałach Autor omawia pojęcie wypalenia zawodowego, mechanizm jego powstawania, czynniki sprzyjające powstaniu wypalenia oraz objawy i sposoby zapobiegania wypaleniu zawodowemu a także leczenie tego zespołu. Treści tego rozdziału są dobrze dokumentowane piśmiennictwem. Przejrzystości wywodów dodają starannie opracowane ryciny, schematy i tabele. Forma edytorska tego tekstu bardzo ułatwia i przyspiesza rozumienie tekstu przez Czytelnika. W tej części pracy Autor omawia koncepcję wypalenia zawodowego w szerszym tle, ale koncentruje się na teorii Christiny Maslach, której metodologia badawcza została wykorzystana w części badawczej pracy. W drugim rozdziale Doktorant skupił się na omówieniu problematyki wypalenia zawodowego wśród personelu medycznego z wyodrębnieniem części poświęconej specyfice pracy na bloku operacyjnym.

Od trzeciego rozdziału rozpoczyna się część badawcza pracy. Na początku tej pracy Autor formułuje główny cel pracy oraz 4 cele szczegółowe. Jako główny cel pracy Autor przyjmuje poznanie i opisanie zjawiska wypalenia zawodowego, oraz jego kontekstu osobowościowego i psychospołecznego wśród pracowników szpitalnych bloków operacyjnych. Następnie Doktorant formułuje następujące cele szczegółowe:

1. Prezentacja ogólnego poziomu wypalenia zawodowego wśród pracowników szpitalnych bloków operacyjnych.
2. Prezentacja związków zmiennych społeczno – demograficznych na poziom wypalenia zawodowego pracowników szpitalnych bloków operacyjnych.
3. Interpretacja wpływu wybranych obszarów życia zawodowego na skalę wypalenia zawodowego pracowników szpitalnych bloków operacyjnych.
4. Prezentacja związku obszarów środowiska pracy z triadą objawów wypalenia zawodowego: wyczerpaniem emocjonalnym, depersonalizacją oraz satysfakcją zawodową.

W związku z tym, że prezentowana praca ma charakter weryfikacyjny a nie eksploracyjny, doktorant po przedstawieniu celów pracy przedstawia hipotezy. W hipotezie 1 Autor stwierdza, że wśród pracowników szpitalnych bloków operacyjnych występuje zespół wypalenia zawodowego. Hipoteza 1 zawiera stwierdzenie o wpływie danych społeczno – demograficznych na ogólny poziom wypalenia zawodowego. Hipoteza 2 zakłada, że „na skalę wypalenia zawodowego” wpływają obszary życia zawodowego. Natomiast Hipoteza 3 zakłada, że obszary niedopasowania do środowiska pracy są predyktorami wyczerpania emocjonalnego. Hipoteza 4 z kolei zakłada, że obszary niedopasowania do środowiska pracy

są też predyktorami, depersonalizacji a także (hipoteza 5) braku satysfakcji zawodowej. W podsumowaniu tej części jako walor należy podkreślić formułowanie hipotez, choć nie zawsze są one dostatecznie uzasadnione w oparciu o literaturę przedmiotu. Pewne zastrzeżenie budzi też użycie, w formułowaniu ogólnego celu pracy, pojęcia „kontekst osobowościowy”. W sensie ścisłym osobowość nie była badana za pomocą przeznaczonych do tego celu narzędzi. Trzeba jednak podkreślić, że pojęcie „osobowość” nie było użyte w dalszej części pracy tzn. w opisach celów szczegółowych, ani w hipotezach. Wartością tej części pracy jest przedstawienie własnego modelu badań w postaci ryciny, co przyczynia się do większej jasności projektu badawczego.

Do weryfikacji hipotez Doktorant dobrał odpowiednie narzędzia badawcze: ankieta autorska, Kwestionariusz Wypalenia Zawodowego Maslach, a także kwestionariusz Obszary Życia Zawodowego Ch. Maslach i M. Leitera. Oba kwestionariusze mają status dobrych narzędzi psychometrycznych adoptowanych do polskich warunków językowo – kulturowych. Choć wiadomo, że są to kwestionariusze rzetelne i trafne, to byłoby jednak dobrze gdyby Autor w pracy podał ich właściwości psychometryczne w postaci konkretnych wskaźników rzetelności i trafności.

Materiał badawczy obejmuje pokaźną liczbę pracowników bloków operacyjnych bo 325 osób. Na uwagę zasługuje szczegółowy opis grupy badawczej pod względem zarówno danych społeczno - demograficznych ale w szczególności podanie danych dotyczących zajmowanego stanowiska pracy, specjalizacji, odbytych kursów specjalistycznych, posiadanych tytułów naukowych. Znajomość struktury badanej grupy pod względem w/w zmiennych pozwala czytelnikowi lepiej orientować się w strukturze populacji, której dotyczą uzyskane wyniki badań.

W rozdziale „Wyniki badań” Autor przedstawił wyniki analiz statystycznych. Przyjęto uporządkowanie treści rozdziału zgodnie z kolejnością sformułowanych hipotez. Wyniki wskazują na podwyższone wskaźniki wypalenia zawodowego zwłaszcza w zakresie wyczerpania emocjonalnego a także depersonalizacji w badanej grupie. Weryfikacja hipotezy 1 dotyczącej korelatów zmiennych wypalenia zawodowego ze zmiennymi społeczno – demograficznymi potwierdza ich prawdziwość tylko w części. Wykazano, że tylko niektóre z analizowanych zmiennych społeczno – demograficznych korelują z nasileniem wypalenia zawodowego są to : płeć, wykształcenie, wykonywany zawód i brak dodatkowej pracy. Dość ciekawe, że nie potwierdziły się zależności pomiędzy stopniem wypalenia zawodowego a wiekiem, stażem pracy bądź zmianowością pracy, co w wielu pracach jest dostrzegane. Jest to problem, który powinien być rozwinięty w dyskusji. W dalszej części pracy Doktorant wziął

pod uwagę zmienne badane za pomocą kwestionariusza „Obszary Życia Zawodowego Ch. Maslach i M. Leitera odnoszące się do tzw. niedopasowania jednostki i organizacji w następujących obszarach:

- Obciążenie pracą,
- Brak kontroli,
- Nagrody,
- Otoczenie społeczne,
- Poczucie sprawiedliwości,
- Preferowane wartości.

W kolejnych hipotezach weryfikowano związki tych zmiennych z wynikiem ogólnym wypalenia zawodowego oraz wyodrębnionymi obszarami wypalenia. Badania własne Autora wykazały, że z wynikiem ogólnym wypalenia zawodowego korelują istotnie trzy spośród sześciu analizowanych zmiennych, mianowicie, obciążenie pracą, poczucie sprawiedliwości oraz poczucie wartości.

Na końcu rozdziału „Wyniki badań” Autor przedstawił w postaci ryciny (Rycina 28), rezultaty analizy dotyczącej roli czynników niedopasowania środowiska pracy w procesie wypalenia zawodowego. Z przedstawionych danych wynika, że spośród sześciu czynników niedopasowania środowiska pracy tylko jeden nie jest w żaden sposób powiązany z procesem wypalenia zawodowego – jest to czynnik dotyczący otoczenia społecznego. Pozostałe pozostają w korelacyjnym związku z którymś z obszarów wypalenia zawodowego. Pierwszorzędne znaczenie ma obciążenie pracą. Ten czynnik jest skorelowany z wszystkimi trzema obszarami wypalenia zawodowego, tzn. z wyczerpaniem emocjonalnym, depersonalizacją oraz brakiem satysfakcji z pracy. W pozostałych przypadkach związki te miały pojedynczy charakter. Brak kontroli korelował z brakiem satysfakcji z pracy, czynnik „Nagrody” oraz „Poczucie sprawiedliwości” z depersonalizacją a „Preferowane wartości” z wyczerpaniem emocjonalnym. Przedstawione wyżej współzależności wskazują też na dobry i przemyślany dobór narzędzi badawczych, chodzi w szczególności o kwestionariusz „Obszary Życia Zawodowego Ch. Maslach i M. Leitera. Narzędzie to pozwoliło na identyfikację czynników tkwiących w środowisku pracy i powiązanych z wypaleniem zawodowym. Cały rozdział jest napisany z przyjętą przez Doktoranta jasną strukturą, a sposób dowodzenia i weryfikacji hipotez nie budzi zastrzeżeń.

W rozdziale V (Dyskusja i wnioski) Autor przedstawia swoje wyniki na tle badań różnych autorów. Podejmuje też próbę wyjaśniania niektórych wyników badań własnych które są sprzeczne z doniesieniami innych autorów np. uzasadnienie twierdzenia, że praca

zmianowa nie wpływa na wypalenie zawodowe, co przeczy wielu doniesieniom. Wprowadzenie czynnika monotonii jako zmiennej wyjaśniającej wskazuje pośrednio na potrzebę dalszych badań uwzględniających cechy temperamentalne w szczególności zapotrzebowanie „układu nerwowego” na stymulację. W przeprowadzonej dyskusji znajduję wiele wartościowych sugestii potrzeby dalszych badań pozwalających na wyjaśnienie sprzeczności w wyjaśnianiu czynników wpływających na wypalenie zawodowe. Doktorant kończy rozdział sześcioma wnioskami, które są oparte o przeprowadzone analizy statystyczne i stanowią adekwatną odpowiedź na postawione cele i hipotezy pracy.

Oceniając całość rozdziału „Dyskusja i wnioski” pragnę podkreślić, że Doktorant wykazał się dużą znajomością problematyki badawczej wypalenia zawodowego i swobodnie porusza się w literaturze przedmiotu.

Pomimo kilku uwag krytycznych pracę w całości oceniam wysoko. Podjęta problematyka jest wciąż bardzo ważna, a aktualność badań nad wypaleniem zawodowym jest związana z dynamicznymi zmianami w zakresie wielu uwarunkowań takich jak choćby zmiany w zakresie organizacji pracy, obciążeń związanych z rozwojem technologii, zmieniających się ról zawodowych, a z czasem konfliktów na tym tle (np. coraz wyższe wykształcenie pielęgniarek) itp.

Autor pracy wykazał, że potrafi dostrzegać bardzo ważne problemy. Potrafi także dobrze planować badania, czego dowodem jest recenzowana praca, w szczególności dobór zmiennych i narzędzi badawczych, które pozwoliły na wykrycie istotnych uwarunkowań procesu wypalenia zawodowego. Recenzowana praca zawiera sugestie aplikacyjne m. in. potrzebę monitorowania zagrożenia, bądź też nasilenia procesu wypalenia w różnych grupach pracowników medycznych a także wprowadzenia poradnictwa dla osób zagrożonych wypaleniem. Zwracam też uwagę na dobry styl w jakim została napisana praca.

Wysoka Rado, w moim przekonaniu przedstawiona do recenzji rozprawa na stopień doktora nauk o zdrowiu pt: : „Wypalenie zawodowe wśród pracowników szpitalnych bloków operacyjnych ” odpowiada warunkom określonym w ustawie o tytule naukowym i stopniach naukowych, w związku z czym przedstawiam Wysokiej Radzie Wydziału Nauk o Zdrowiu z OP i IMMiT Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego wnioski o dopuszczenie **mgr Piotra Jarzynkowskiego** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

prof. dr hab. *Mikołaj Majkiewicz*
specjalista psychologii klinicznej